

UNIVERSITATEA „BABEȘ-BOLYAI”
CLUJ-NAPOCA
FACULTATEA DE GEOGRAFIE

POTENȚIALUL TURISTIC ANTROPIC DIN SUD-
VESTUL TRANSILVANIEI (JUDEȚELE ALBA,
HUNEDOARA) ȘI VALORIFICAREA ACESTUIA

TEZĂ DE DOCTORAT

-rezumat-

COORDONATOR ȘTIINȚIFIC:
PROF. UNIV. DR. NICOLAE CIANGĂ

DOCTORAND:
Laura Alexandra Mathe

CLUJ-NAPOCA
2010

Cuvinte-cheie: potențial turistic antropic, patrimoniu material și spiritual, promovare, valorificare, turism cultural.

CUPRINS

<i>INTRODUCERE</i>	9
<i>CAPITOLUL I. PREMISE DE INDIVIDUALIZARE A PATRIMONIULUI CULTURAL</i>	<i>1</i>
<i>NIVELUL CUNOAȘTERII</i>	12
I. 1. Premise geografice	12
I. 2. Apariția și dezvoltarea turismului în sud-vestul Transilvaniei	14
I. 3. Evoluția administrativă a teritoriului	16
I. 4. Evenimente cu caracter istoric și cultural care reflectă evoluția comunităților din regiune	18
I. 5. Evenimente religioase și confesionale (creștine)	21
I. 6. Nivelul actual al cunoașterii în domeniul potențialului turistic antropic din județele Alba și Hunedoara	23
 <i>CAPITOLUL II. VESTIGII ISTORICE</i>	 32
II. 1. Fortificații dacice	33
II.1.1. Capitala Sarmizegetusa Regia	34
II.1.2. Prima centură de fortificații	35
II.1.3. A doua centură de fortificații	35
II. 2. Vestigii romane	37
II.2.1. Capitala Ulpia Traiana	38
II.2.2. Castre romane	39
II.2.3. Așezările romane cu funcție predominant minieră	40
II.2.4. Amenajări cu caracter balnear (curativ)	41
II. 3. Vestigii istorice și culturale din Evul Mediu	42
II.3.1. Cetăți aparținând unor comunități preromâne	42
II.3.2. Cetăți cneziale	43
II.3.3. Cetăți aparținând unor mari nobili, familii voievodale sau regale	44

II.3.4. Orașe fortificate sau biserici fortificate în orașe	46
II.3.5. Alte fortificații	47
II. 4. Castele și palate voievodale, princiare, nobiliare	47
II.4.1. Castele și palate de o valoare istorică, arhitecturală deosebită aflate într-o stare bună de conservare	48
II.4.2. Castele și palate aflate în ruină	51
II. 5. Biserici fortificate și sefi	52

<i>CAPITOLUL III OBIECTIVE RELIGIOASE, CULTURALE, ECONOMICE ȘI SPORTIVE CU FUNCȚIE TURISTICĂ</i>	56
III.1. Catedrale ortodoxe și catolice	56
III.2. Lăcașe de cult	57
III.2.1. Biserici medievale ortodoxe	57
III.2.2. Biserici medievale catolice, reformat, evanghelice	61
III.3. Alte edificii religioase	63
III.3.1. Edificii ortodoxe	63
III.3.2. Edificii catolice	65
III.3.3. Edificii reformat și evanghelice	66
III.4. Așezăminte monastice	66
III.4.1. Așezăminte monastice vechi cu valoarea religioasă, artistică, arhitecturală deosebită	66
III.4.2. Mănăstiri de importanță locală sau zonală	68
III.4.3. Schituri	70
III.5. Muzee	70
III.5.1. Muzee unice la nivel local și național prin exponatele de înaltă valoare	70
III.5.2. Muzee complexe	72
III.5.3. Muzee tematice	75
III.6. Case memoriale	77
III.6.1 Case memoriale – personalități ale istoriei	77
III.6.2. Case memoriale – personalități ale literaturii, artei și științei	77
III.7. Colecții	78
III.8. Monumente arhitecturale care adăpostesc colecții de carte valoroase	79

III.9. Teatre	79
III.10. Monumente și statui	80
III.10.1. Complexe cu valoare istorică deosebită	80
III.10.2. Statui sau monumente ale unor personalități sau evenimente marcante din istoria românilor	80
III.11. Obiective economice cu funcție turistică	82
III.12. Obiective sportive ce pot fi valorificate prin activitatea turistică	84
 <i>CAPITOLUL IV ANSAMBLURI ARHITECTONICE URBANE CU POTENȚIAL TURISTIC ANTROPIC</i>	 85
 <i>CAPITOLUL V CULTURA MATERIALĂ ȘI SPIRITUALĂ TRADIȚIONALĂ DIN MEDIUL RURAL</i>	 95
V.1. Satul și gospodăria rurală	95
V.2 . Ocupații și meșteșuguri cu vechi tradiții	103
V.2.1. Ocupații de bază	105
V.2.2. Meșteșuguri artisanale	109
V.3. Biserici de lemn, arta prelucrării lemnului specific Țării Românești	114
V.4. Portul popular	119
V.5. Viață spirituală a comunității rurale păstrătoare de tradiții	124
V. 5. 1. Sărbători și obiceiuri cu dată fixă	124
V. 5. 2. Sărbători și obiceiuri cu dată mobilă	129
V.6. Manifestări folclorice, etnografice și evenimente dedicate unor evenimente istorice	132
V.7. Gastronomie	136
V.8. Zone etno-folclorice	137
V.9. Sate turistice și posibilitatea organizării unor astfel de amenajări	148
 <i>CAPITOLUL VI. BAZA MATERIALĂ</i>	 153
VI.1. Baza materială turistică și capacitatea de cazare	153
VI.1.1. Distribuția teritorială a unităților de cazare	154
VI.1.2. Evoluția numărului de unități și a locurilor de cazare	157
VI.1.3. Clasificarea unităților de cazare	163

VI.1.3.1. Hoteluri	163
VI.1.3.2. Moteli și hanuri	167
VI.1.3.3. Cabane turistice	167
VI.1.3.4. Campinguri	168
VI.1.3.5. Tabere și colare	168
VI.1.3.6. Vile turistice	170
VI.1.3.7. Pensiuni turistice rurale și urbane	172
VI.1.3.8. Reședințe secundare	174
VI.2. Componente balnear-terapeutice și cu caracter agremental-recreativ	175
VI.2.1. Structuri turistice de tratament	175
VI.2.2. Amenajări pentru agrement	176
VI.2.3. Spații verzi	178
VI.2.4. Amenajări pentru agrement sportiv	181
VI.2.5. Spații pentru manifestări culturale	184
VI.3. Stațiuni balneo-climaterice și montane	187
VI.4. Infrastructura de comunicație	189
VI.4.1. Căile de comunicație și transporturi feroviare	190
VI.4.2. Căile de comunicație rutieră	192
VI.4.3. Transport aerian	194
VI.4.4. Transporturi speciale	194
<i>CAPITOLUL VII. CIRCULAȚIA TURISTICĂ</i>	196
VII.1. Dimensiunea circulației turistice	196
VII.2. Structura circulației turistice	197
VII.3. Intensitatea circulației turistice	202
VII.4. Sezonalitatea circulației turistice	203
VII.5. Regionarea sud-vestului Transilvaniei după circulația turistică	204
VII.6. Obiective turistice antropice, puncte de atracție turistice	205
<i>CAPITOLUL VIII. Tipuri și forme de turism</i>	208
VIII.1. Turism de recreere	208
VIII.2. Turism pentru sănătate	210

VIII.3. Turism cultural. Forme specifice turismului cultural	214
VIII.3.1. Turism etnografic	218
VIII.3.2. Turism religios	219
VIII.3.3. Turism educațional	220
VIII.3.4. Turism prilejuit de manifestări științifice și culturale	220
VIII.3.5. Turism gastronomic	222
VIII.3.6. Turism de vizitare	222
VIII.3.7. Turism urban	223
VIII.3.8. Turism rural	223
VIII.3.9. Turism de tranzit	226
VIII.3.10. Alte forme ale turismului cultural, mai puțin practicate în sud-vestul Transilvaniei	226
VIII.3.10.1. Căătorii pentru învățarea unei limbi	226
VIII.3.10.2. Turism tematic	227
VIII.3.10.3. Turism cu destinație obiective industriale	227
VIII.4. Circuite turistice oferite de agenția „Mondotur” din Deva	228
VIII.5. Organizarea unor forme de vizitare în județele Alba și Hunedoara	229
VIII.5.1. Trasee turistice	230
VIII.5.2. Localități alese ca punct de plecare	231
VIII.5.3. Circuite turistice regionale	231
VIII.6. Localități cunoscute pentru practicarea unor tipuri și forme de turism ca urmare a valorificării potențialului turistic antropic	235
 <i>CAPITOLUL IX. REGIONAREA TURISTICĂ</i>	 237
Regionarea turistică după un criteriu complex	
IX.1. Zona montană	237
IX.1.1. Zona Carpaților Occidentali	237
IX.1.1.1. Zona Munților Apuseni	237
IX.1.1.1.1. Subzona Țării Moșilor și a Văii Arieșului	237
IX.1.1.1.2. Subzona Văii Ampoiului	238
IX.1.1.1.3. Subzona Trascăului	240
IX.1.1.1.4. Subzona turistică a Munților Metaliferi	241

IX.1.1.1.5. Subzona Țării Zarandului	241
IX.1.1.2. Zona Pădurenilor	242
IX.1.1.2.1 Subzona Hunedoarei	243
IX.1.2. Zona Carpaților Meridionali	243
IX.1.2.1. Subzona Sebeșului	244
IX.1.2.2. Subzona cetăților dacice	245
IX.1.2.3. Subzona Țării Haegului	245
IX.1.2.4. Subzona depresiunii Petroșani	246
IX.2. Zona colinară	247
IX.2.1. Zona Văii Mureșului	247
IX.2.1.1. Subzona Văii Mureșului de jos	247
IX.2.1.2. Subzona Deva	248
IX.2.1.3. Subzona Orăștiei	249
IX.2.2. Zona depresiunii Transilvaniei	250
IX.2.2.1. Subzona Alba Iulia	250
IX.2.2.2. Subzona Aiud-Ocna Mureș	250
IX.2.2.3. Subzona Secașelor	250
IX.2.2.4. Subzona Târnavelor sau a Blajului	251
Regiunea sud-vestului Transilvaniei după obiectivele turistice antropice predominante	
IX.3.1 Arealul cetăților daco-romane	253
IX.3.2 Zona bisericilor medievale	253
IX.3.3 Zona obiectivelor medievale	253
IX.3.4 Arealul comunității sârbești	254
CAPITOLUL X. PROMOVAREA POTEȚIALULUI TURISTIC ANTROPIC	255
X. 1. Promovarea prin tipărituri a județului Hunedoara	256
X. 2. Promovarea turismului prin evenimente organizate	258
X. 3. Promovarea online	262
X. 4. Posibilitatea promovării online a patrimoniului antropic	264
X. 5. Programul promoțional de marketing pentru produsul turistic „Daco-romanitatea din sud-vestul Transilvaniei”	267
X.5.1. Produsul turistic „Daco-romanitatea din județul Hunedoara”	267

X.5.2. Analiza SWOT a produsului turistic „Daco-romanitatea din județul Hunedoara”	269
X.5.3. Campania publicitară a produsului turistic	271
X.5.3.1. Stabilirea segmentului țintă	271
X.5.3.2. Stabilirea obiectivelor acțiunii de promovare	272
X.5.3.3. Generarea mesajelor de comunicare	272
X.5.3.4. Activități promoționale	273
X.5.3.4.1. Publicitatea clasică	273
X.5.3.4.2. Publicitatea neconvențională	275
 CONCLUZII	 278
 BIBLIOGRAFIE	 289
 ANEXE	 304

INTRODUCERE

Lucrarea „*Potențialul turistic antropoc din sud-vestul Transilvaniei (județele Alba, Hunedoara) și valorificarea acestuia*” dorește să contribuie la cunoașterea patrimoniului din această regiune, fiindă umană fiind cea care modelează spațiul înconjurător din nevoia de ocrotire dar și din dorință de a demonstra talent pentru frumos. Aflată la graniță mai multor țări și domenii: geografie, istorie, arhitectură, religie, etnografie, teza presupune o abordare interdisciplinară și multidisciplinară, suprinzând elementele care pot fi valorificate, promovate în circuite turistice sau folosite la realizarea unui site.

Evenimentele au influențat într-o mare măsură existența și evoluția locuitorilor; au fost aduși coloniști ce au reușit să supraviețuiască și să conviețuiască alături de localnici, nevoii să se adapteze la condițiile existente. Bogăția și complexitatea vestigiilor oferă o paletă diversificată de obiective datând din perioada daco-romană: capitala Sarmizegetusa Regia, Ulpia Traiana, situl Germisara, iar din perioada medievală: cetatea Cluj, castelul Corvineșilor, bisericile din Strei, Densuș, Peșteana, completând cu viață spirituală și materială a diferitelor comunități rurale. Multe din acestea nu s-au păstrat însă, poate din lipsa de respect pentru ceea ce ne-au oferit strămoșii sau poate și din neglijență și negăsire. Dacă în urmă cu câteva decenii, arheologii erau optimiști cu ceea ce înseamna tezaurul „istoriei”, în prezent obiectele descoperite în Munții Orăștiei au fost distruse sau vândute, cert este că ele nu mai sunt și nu mai pot rămâne dovadă generărilor viitoare, pentru a înțelege trecutul oamenilor de pe aceste meleaguri. Satul ascunde obiceiuri, meșteșuguri vechi, port popular autentic, preparate tradiționale și exemplele ar putea continua, dar acestea nu trebuie lăsate să se piardă în negura timpului sau prădă indifferenței ci trebuie valorificate.

Patrimoniul cultural al județelor analizate pare la prima vedere diferit din punct de vedere al vestigiilor, astfel Hunedoara se remarcă prin vestigiile daco-romane Sarmizegetusa Regia sau Ulpia Traiana, bisericile medievale, în timp ce în Alba predomină bisericile fortificate și orașele medievale, dar privind în ansamblu regiunea formează un întreg unde se împletesc și se întrepătrund bisericile de lemn, cetățile medievale etc. Cunoașterea tezaurului cultural necesită o atenție deosebită pentru a putea surprinde munca și inventivitatea generațiilor specifice zonelor etno-folclorice: Ținutul Pădurenilor, Țara Moșilor, Ținutul Momârlanilor, Țara Haegului completate de zone de interferență Valea Sebeșului sau Mureșului, zona Secășelor și Târnavei dar și enclave culturale ale comunității maghiare în jurul localității Rimetea sau seșești din jurul Sebeșului, Gârbova, Cetatea de Baltă etc.

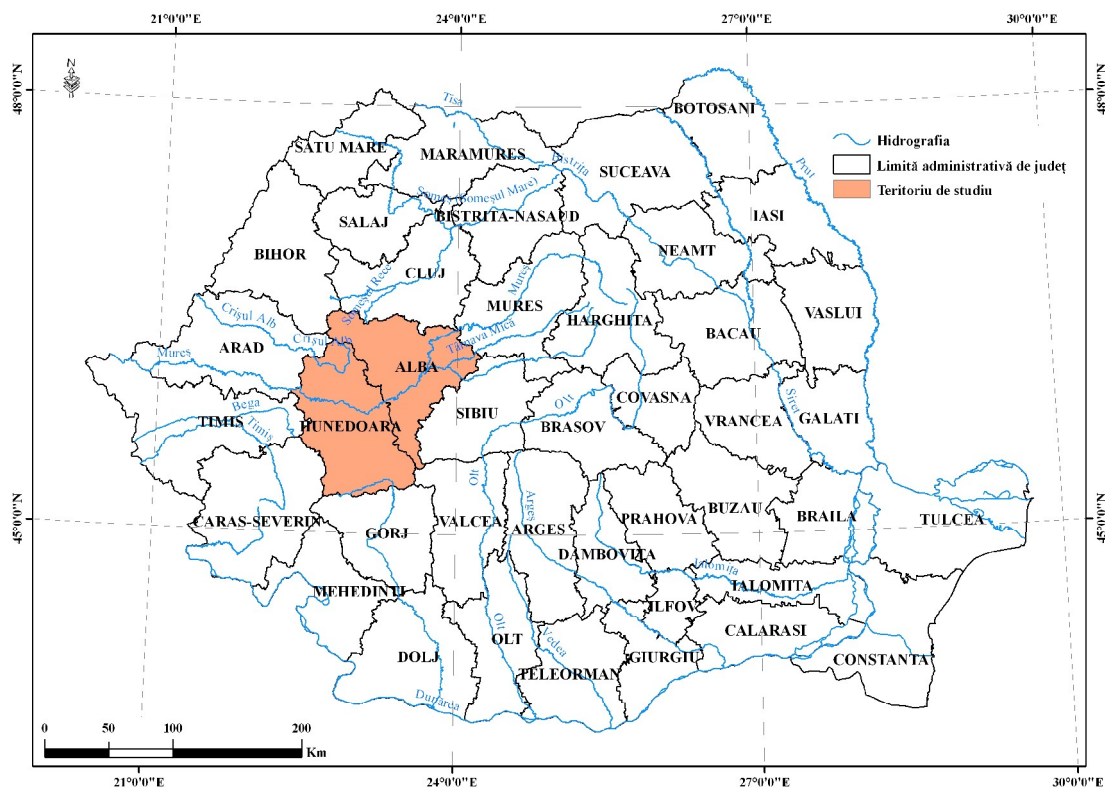

Fig. 2. Harta fizico-geografică a județelor Alba și Hunedoara

și pentru a înțelege situația existentă în cele două județe. Patrimoniul cultural nu poate fi prezentat fără a puncta principalele evenimente istorice: transformarea Daciei în colonie, atacurile tătarilor, dominația habsburgică, Unirea din 1918 etc., evenimente culturale: existența Paliei de la Orăștie, activitatea corifeilor Școlii Ardelene, evenimente religioase și confesionale ce au încurajat sau restricționat manifestarea credinței, astfel ca românii li s-a interzis construirea lăcașelor de cult din piatră, acțiunile generalului Bukow prin care a fost distruse biserici etc.

În sud-vestul Transilvaniei s-au desfășurat o serie de evenimente cu rol marcant în istoria tuturor românilor fiind o regiune unde s-au intersectat principalele drumuri, unde bogăția resurselor naturale și antropice i-a conferit și încă îi mai conferă o poziție privilegiată, unde personalități din istoria și cultura noastră au trăit o parte din viața și nu în ultimul rând este locul unde s-au scris pagini din trecutul țării noastre. Punctarea momentelor esențiale care au contribuit la geneza poporului român și au ocupat pagini din cărțile de istorie este utilă pentru a înțelege firul istoriei și ineditul monumentelor pstrate în județele Alba și Hunedoara și pentru a aprecia prezentul oferit de strămoșii noștri.

Tot ceea ce au făcut strămoșii precum și prezența omului în anumite areale geografice este prezentat prin faptele care s-au derulat indiferent de perioadă sau de populația implicată, indiferent dacă vorbim de învingători sau de învingeți deoarece în final noi suntem cei care avem posibilitatea să învățăm de la ei și să păstrăm, pe cât posibil, vestigiile create de-a lungul veacurilor, oferindu-le și generațiilor următoare.

Fiecare perioadă a lăsat urmașilor dovezi materiale și spirituale marcate de prezența locuitorilor de pe acest teritoriu indiferent de situația lor socială sau de apartenență etnică. Teritoriul acestor județe a fost martorul multor momente tensionate, locuitorii dovedind puterea de a-și cere drepturile și de a lupta pentru libertatea lor.

CAPITOLUL II

VESTIGII ISTORICE

Din numărul mare de vestigii istorice grupate cronologic ne-am oprit la fortificațiile dacice: capitala Sarmizegetusa din Munții Orăștiei, prima centură de fortificații: *Costești, Blidaru și Piatra Roșie*, a doua centură de fortificații *Costești, Blidaru și Piatra Roșie*, urmate de cele romane: capitala Ulpia Traiana din Țara Haegului, castelele romane: Apulum, Veșel, așezări romane cu funcție

predominant minieră: Roșia Montană, Zlatna, Baia de Arie, Ghelari, Teliucu Inferior, Ocna Mureș, amenajări cu caracter balnear: Geoagiu Băi, Călan Băi.

O altă categorie importantă este cea a vestigiilor istorice și culturale create în evul mediu, la rândul lor divizate în cetăți aparținând unor comunități străvechi: Călnic, Gârbova, Șăscior, Sibiel, Vurpăr, cetăți cneziale: Suseni, Mănești, Răchitova, cetăți aparținând unor mari nobili, familii voievodale sau regale: *Piatra Craivii, Alba Iulia, Tâmb, Colătești, Cetatea de Baltă, Cetatea Devei*, orașe fortificate sau biserici fortificate în cadrul orașelor: Sebeș, Aiud, Orătie, completate de ineditul castelelor și palatelor voievodale, princiare, nobiliare: Castelul Corvineștilor de la Hunedoara, *Castelul Apafi, Palatul princiar de la Alba Iulia, Castelul Bethlen sau „Magna Curia”, Castelul de la Sântămăria Orlea*. Luând în considerare funcția principală am ales prezentarea bisericilor fortificate și sești de la Sebeș, Romos, Boz, Călnic, Gârbova, Bălcaciu, Cenade, Cetatea de Baltă, Mănerade, Bona, Cricău în acest capitol. Concentrații de biserici fortificate și sești se găsesc pe meleagurile unde populația și sească a trăit și a realizat construcții considerate atipice poporului german dar care reflectă în același timp însușirile esențiale ale acestei comunități.

Din numărul mare de vestigii care împânzesc județele Alba și Hunedoara am prezentat acelea care pot fi promovate din punctul nostru de vedere, dar nu putem nega importanța și frumusețea celorlalte neamintite și care din cauza stadiului avansat de degradare sau din imposibilitatea de a le restaura nu mai pot fi incluse în circuite turistice.

Gradul de valorificare al obiectivelor antropice este pe departe cel meritat ținând cont de importanța lor istorică, susținută de inedit, unicitate și de peisaje pitorești. Pentru a le putea promova este necesară punerea lor în valoare și evidențierea elementelor care transformă un vestigiu istoric într-un obiectiv turistic cunoscut. Din cauza nepăsării, indiferenței dar și a lipsei de fonduri mereu invocat de autorități, completată de lipsa de responsabilitate a multor turiști asistăm la distrugerea tezaurului păstrat de înaintașii noștri.

Fig. 3 Vestigii daco-romane din județele Alba și Hunedoara

Fig. 4 Vestigii istorice din perioada medievală □

CAPITOLUL III.

OBIECTIVE RELIGIOASE, CULTURALE, ECONOMICE ȘI SPORTIVE CU FUNCȚIE TURISTICĂ

Capitolul trei completează paleta de oferte inedite din sud-vestul Transilvaniei și se poate susține că cele religioase au o valoare arhitecturală și artistică deosebită și reușesc să se impună în fața celor istorice aflate în patrimoniul UNESCO. Se remarcă catedrala Reîntregirii din Alba Iulia, catedrala romano-catolică Sf. Mihail din Alba-Iulia, catedrala greco-catolică „Sf. Treime” din Blaj, catedrala ortodoxă din Deva, lăcașele de cult medievale (ortodoxe: Strei, Sângiorgiu, Hunedoara, Densuș, Ostrov, Sânpetru, Nucșoara, Gurasada, Roșcani și *Leșnic*, catolice, evanghelice, reformat), alături de mănăstirile și schiturile cu valoare religioasă, artistică, arhitecturală deosebită și cele de importanță locală sau zonală. Multitudinea lăcașurilor de cult ne-a determinat să ne oprim la un număr limitat dacă analizăm numărul total existent, fiind luate în considerare elementele inedite, unice și care pot duce la apariția unor obiective turistice de sine stătătoare sau introduse în circuite. Cele mai valoroase așezăminte monastice vechi cu valoarea religioasă, artistică, arhitecturală deosebită din sud-vestul Transilvaniei sunt reprezentate de mănăstirea Prislop și Râmeș, cunoscute de credincioși pentru încălțarea spirituală și atmosfera deosebită.

Muzeele, adevărate tezaure, adună expozate extrem de valoroase și pot fi grupate în muzee unice la nivel local și național: muzeul Aurului, muzeul mineritului din Roșia Montană, muzeul de Arheologie de la Sarmizegetusa, muzeul mineritului din Petroșani, complexe care adăpostesc mai multe secții și muzee tematice. Muzeu complex cu mai multe secții, care oferă posibilitatea vizitatorului să admire expozate din diferite domenii, găzduite de clădiri valoroase din punct de vedere arhitectural și istoric. Muzeul Național al Unirii din Alba Iulia adăpostește mărturiile vieții și grădinișoare ale existenței noastre pe aceste meleaguri adunate de pe întreg teritoriul din sud-vestul Transilvaniei dar și din întreaga țară. Muzeul Civilizației Dacice și Romane din Deva este adăpostit de un monument de arhitectură construit în secolul XVI în stil renascentist, Magna Curia. Muzeul de Istorie din Sebeș se află în „Casa Zapolya”

Casele memoriale ale unor personalități din istoria românilor: Casa memorială „Avram Iancu”, casa lui Ioan Buteanu, casa Zapolya, casa memorială Crișan, ale unor oameni din literatură, artă, știință: casa memorială a poetului și filozofului născut în Lancrăm Lucian Blaga (1895-1961), casa lui Augustin Bena din Pianul de Jos, casa memorială Aurel Vlaicu. merită o atenție deosebită la fel ca și bibliotecile: cea documentară Batthyaneum din Alba Iulia, biblioteca „Timotei Cipariu”, teatre: la Petroșani funcționează teatrul dramatic „I. D. Sârbu”, cunoscut sub această denumire din

1991, pentru că până la acea dată a purtat numele Teatrul de stat "Valea Jiului". Teatrul dramatic din Deva și-a început activitatea în 1953, teatrul de păpuși „Prichindel” din Alba Iulia înființat în 1992 se remarcă printr-o paletă diversificată de piese fiind una din punctele de atracție pentru copiii din municipiu, complexe de statui și monumente cu valoare istorică deosebită.

Monumentele religioase împânzesc întreaga suprafață a județelor Alba și Hunedoara, fiecare localitate a beneficiat și încă mai beneficiază de un locaș de cult indiferent de cultul cărui îi este închinat. Localnicii au considerat biserica un loc sfânt care a meritat orice sacrificiu din partea lor și au încercat să le conserve pentru a putea păstra o legătură cu divinitatea și a se simți ocrotiți în momentele grele. Lipsa banilor s-a făcut simțită și astfel adevărate monumente arhitecturale au fost pierdute și distruse odată cu trecerea timpului.

Fig.5 Biserica din Desu

Fig. 6 Mănăstirea Râmeștii

Fig. 7 Biserica din Aiud

Fig. 8. Catedrala ortodoxă din Alba Iulia

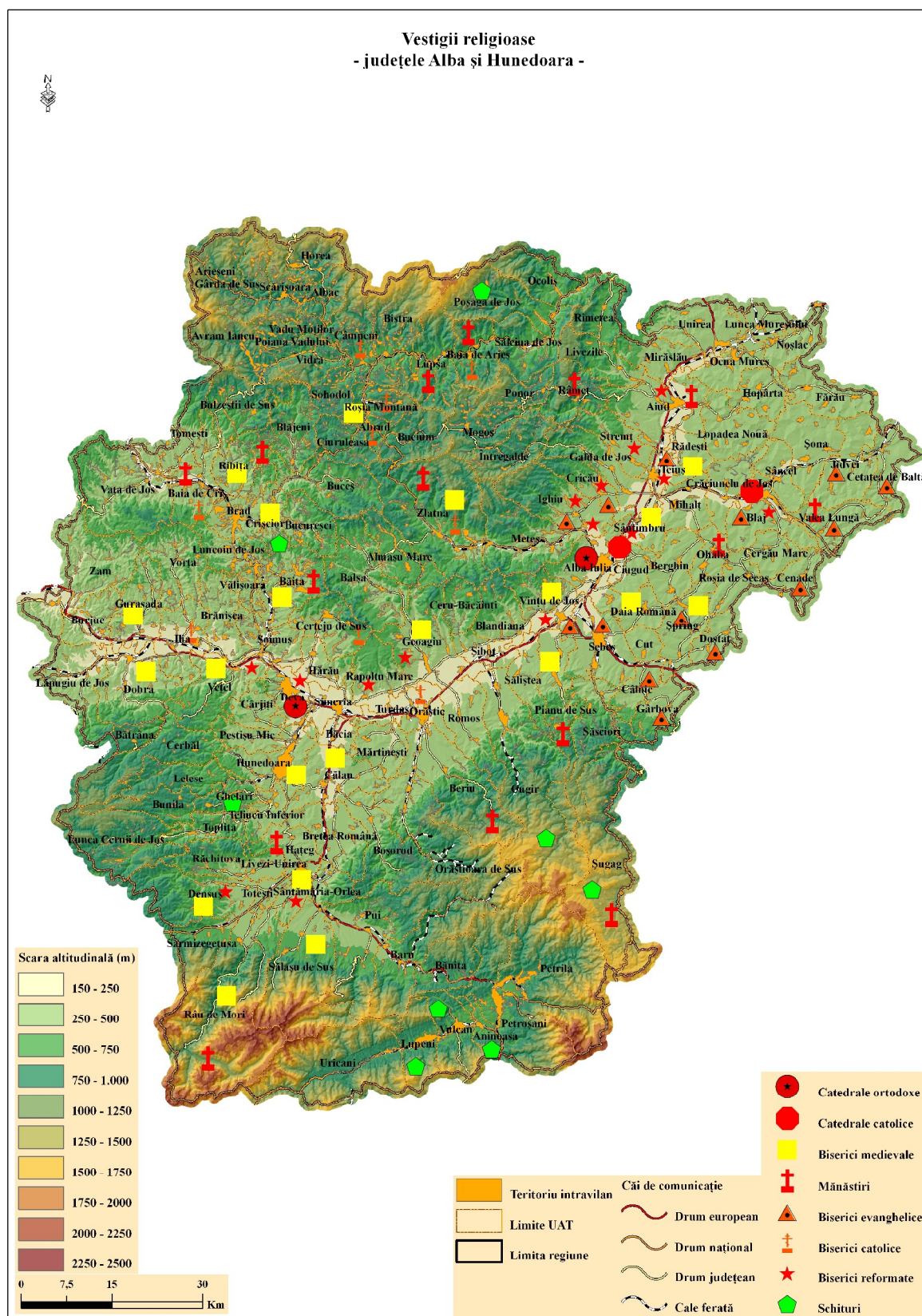

Fig. 9 Vestigii religioase din județele Alba și Hunedoara

CAPITOLUL IV

ANSAMBLURI ARHITECTONICE URBANE CU POTENȚIAL TURISTIC ANTROPIC

Așezările urbane din sud-vestul Transilvaniei grupate în orașe medievale: Sebeș, Orăștie, Aiud, miniere: Zlatna, Câmpeni, Brad, Petroșani, Lupeni, Aninoasa, industriale: Hunedoara, culturale: Deva și istorice: Alba Iulia, Blaj pot fi împărțite în ansambluri cu potențial bogat care pot deveni obiective turistice cunoscute între 40 și 50 de puncte (Alba Iulia 48P, Orăștie 43P, Aiud 42P, Deva 42P, Hunedoara 40P, Sebeș 40P), ansambluri cu potențial diversificat care pot fi incluse în circuite regionale între 30 și 40 puncte (Blaj 36P, Petroșani 34P, Abrud 32 P), iar cele care aduna mai puțin de 30 puncte (Brad 25P, Câmpeni 21P) incluse în trasee și circuite de promovare a regiunii.

Au fost analizate următoarele categorii: monumente istorice și situri de arhitectură (10P): castre din perioada daco-romană, cetăți medievale, castele, case declarate monument, ansamblu de case (2P), centru istoric (2P); edificii culturale (10P): clădiri civile, muzee, case memoriale, teatre; monumente și ansambluri de artă plastică, statui, busturi, troițe, cimitire, edificii religioase (10 P): biserici, catedrale, alte edificii religioase; personalități marcante (3P), infrastructura turistică unități de cazare și alimentație publică, puncte de informare turistică (7P), infrastructura tehnică (5P).

CAPITOLUL V.

CULTURA MATERIALĂ ȘI SPIRITUALĂ A SATULUI

Structurat în următoarele subcapitole: satul și gospodăria, ocupații și meșteșuguri cu vechi tradiții, biserici de lemn din ținutul Pădurenilor, Țara Zarandului, Valea Arieșului, Valea Mureșului, Podișul Târnavelor și zona estică a județului Alba, port popular, viață spirituală a comunității rurale printr-oare de tradiții și obiceiuri (sărbători și obiceiuri cu dată fixă și mobilă), manifestări folclorice, etnografice și istorice, gastronomie, zone etno-folclorice: Țara Haegului, Valea Jiului cu ținutul momarlanilor, Valea Mureșului, ținutul Orăștiei, ținutul Pădurenilor, Țara Zarandului sau zona moșilor crișeni, Mocimiza Munților Apuseni sau Țara Abrudului cu microzona Rimetea-Colăței, Țara Moșilor, subzona minieră a Munților Metaliferi, zona Târnavelor, Țara Secălelor, subzona podgoria Alba Iulia, care aparține zonei etnografice Podișul Târnavelor, zona Vii Sebeșului; precum și sate turistice, capitolul cinci este dedicat așezărilor rurale, vieții materiale și spirituale a omului de

la sat care a știut să îndeplinească într-un mod inedit utilul cu plăcutul. Sunt surprinse trăsăturile caracteristice zonelor etno-folclorice prezentându-li-se autenticitatea și particularitățile.

Așezările umane reprezintă nucleul vieții economice, sociale, culturale și administrative din cadrul fiecărei comunități, înregistrând de-a lungul veacurilor o evoluție continuă din punct de vedere al numărului de locuitori, al suprafeței ocupate, al arhitecturii folosite, al existenței populației maghiare și sârbești etc. Unele localități rurale au fost transformate în orașe în urma procesului de industrializare, cătunele s-au extins și s-au unit formând așezări în multe părți ale regiunii muntoase din sud-vestul Transilvaniei.

Diversitatea și originalitatea meșteșugurilor și ocupațiilor din județele Alba și Hunedoara nu a fost iertată de trecerea timpului, dar mai poate fi admirată în anumite localități sau regiuni unde meșterii au reușit să transmită urmașilor arta de a realiza obiecte utile, dar și pline de rafinament și simplitate. Dezvoltarea continuă a societății și a tehnologiei, precum și timpul care a devenit tot mai prețios pentru viața cotidiană au determinat abandonarea meșteșugurilor tradiționale care necesitau pe lângă factorul amintit mizeria și costuri mult mai ridicate decât în cazul produselor achiziționate direct din comerț.

Fig. 10 Port din ținutul Momârlanilor

Fig.11 Port din ținutul pârâurilor

Portul popular reprezintă rezultatul interferenței dintre frumos și util, dintre viața materială și cea spirituală, fiind una din cele mai de preț comori păstrate din trecut la loc de cinste și prețuite la adevărată valoare. Se poate lesne spune că este o punte de legătură între trecut și prezent, dar legătura cu viitorul pare a fi foarte fragilă. Cu siguranță vremea și conștiința noastră ar putea salva portul popular și am putea duce mai departe o moștenire de valoare primită de la înaintașii noștri care au depus multă trudă pentru crearea și păstrarea acestuia și care ne-ar face să ne simțim legați cu toată

ființă și sufletul de aceste meleaguri. Mândria cu care locuitorii unei regiuni încă purtau costumul popular, se mai poate regăsi în zilele noastre doar la puțini localnici.

Satele turistice sunt așezări rurale pitorești bine constituite, situate într-un mediu nepoluat, păstrătoare de tradiții și cu un bogat trecut istoric, care în afara funcțiilor politico-administrative, sociale, economice și culturale proprii, îndeplinesc, sezonier sau în tot cursul anului și funcția de primire și găzduire a turiștilor pentru petrecerea unui sejur cu durată nedefinită (Erdeli, G., Gheorghilă, A., 2006) și am ales următoarele așezări: Rimetea, Cerb, Sântămărie Orlea, Avram Iancu, Obâr, Roșia Montan, Săcărâmbul, Jidvei, Bucium.

CAPITOLUL VI.

BAZA MATERIALĂ

Capitolul prezintă baza materială turistică atât din datele statistice existente cât și din datele culese de pe teren, surprinzând distribuția teritorială a capacității de cazare, evoluția numărului de unități pe fiecare tip în parte: hotel, motel și han, cabană turistică, camping, tabere școlare, vilă turistică, pensiune turistică rurală și urbană, reședință secundară, la nivelul fiecărei localități, spații culturale și sportive ș.a. Reprezentările grafice ale datelor surprind tendințele înregistrate la nivel regional, județean sau la nivelul localității. Componentele balnear-terapeutice și cu caracter agremental-recreativ atât din stațiunile montane și balneoclimaterice cât și din orașe și comune, structurile de tratament din Geoagiu Băi, Văcărești, spațiile verzi, baza sportivă, spațiile pentru manifestări culturale sunt prezentate și nu puteau lipsi transporturile feroviare, căile de comunicație rutieră, transporturile speciale.

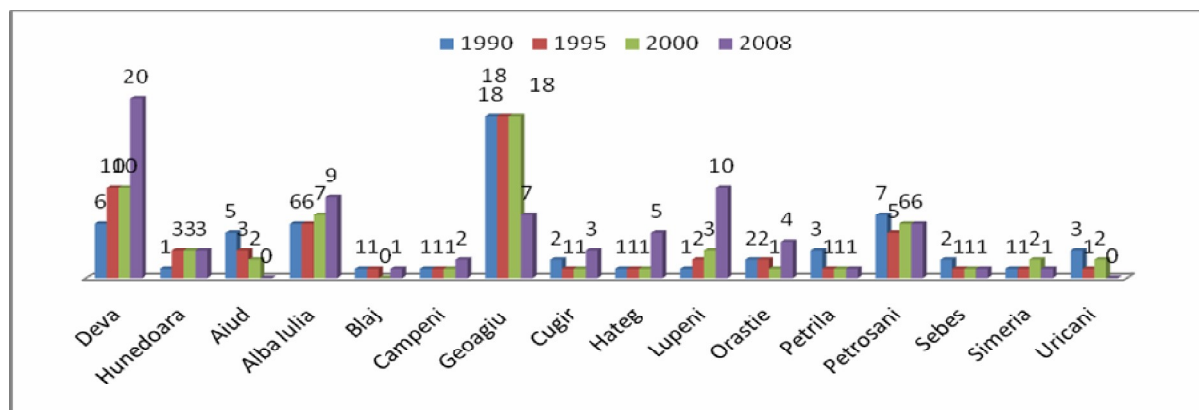

Fig. 12 EVOLUȚIA STRUCTURILOR DE PRIMIRE TURISTICĂ DIN PRINCIPALELE ORAȘE

Baza materială turistică și capacitatea de cazare a județelor Alba și Hunedoara oferă un amalgam de unități învechite de una sau două stele și altele noi de trei, patru stele ridicate în ultimii ani cu scopul de a suplimenta lipsa spațiilor de cazare și a gradului de confort. Potențialul turistic poate susține dezvoltarea unor areale lipsite de o altă sursă de venit sau pot suplimenta veniturile localnicilor obținute din agricultură sau industrie, dar infrastructura tehnică și turistică insuficient dezvoltată, lipsa de pregătire a personalului, neimplicarea autorităților, inexistența unor măsuri legislative care să faciliteze și să încurajeze dezvoltarea serviciilor stopează orice intenție de a investi în acest sector. Legat de existența potențialului antropoc urban putem susține că valorificarea acestuia este strâns legată de existența hotelurilor în centrele urbane și a pensiunilor, cabanelor sau vilelor în cele rurale.

Tabel nr.1. Evoluția structurilor de primire turistică

Anul	1995		2000		2008		2008/1995
	Nr.	%	Nr.	%	Nr.	%	%
Total	102	100	98	100	131	100	
Județul Alba	29	28	30	30	50	38	10
Județul Hunedoara	73	72	68	70	81	62	10
Deva	10	10	10	10	20	15	5
Alba Iulia	6	6	7	7	9	7	1
Abrud	1	1	1	1	0	0	-1
Aiud	3	3	3	3	0	0	-3
Geoagiu	18	18	18	18	7	5	-13
Hunedoara	3	3	3	3	3	2	-1
Lupeni	2	2	3	3	10	8	6
Orăștie	2	2	1	1	4	3	1
Petroșani	5	5	6	6	0	0	-5
Arieșeni	2	2	2	2	5	4	2
Orăștioara de Sus	2	2	2	2	0	0	-2
Rimetea	0	0	6	6	10	8	8
Sarmizegetusa	1	1	1	1	0	0	-1

Vaia de Jos	2	2	2	2	2	2	0
-------------	---	---	---	---	---	---	---

Sursa: Institutul Județean de Statistică Hunedoara și Institutul Regional de Statistică Alba

Amenajările sportive utilizate de turiști precum pârtii de schi, teren de golf, bazine de înot din stațiunile balneoclimatice, terenuri de tenis, de fotbal, de baschet, spații de echitație etc. sunt de dimensiuni și dotări variate fiind renovate și extinse în ultimul timp. Alături de acestea turiștii beneficiază de spații culturale, spații verzi, parcuri tematice, biblioteci etc. Analiza bazei materiale turistice din sud-vestul Transilvaniei implică identificarea numărului de structuri de cazare atât din datele statistice obținute cât și din informațiile culese de pe teren, a capacității acestora și a distribuției lor pe categorii de confort și pe localități.

Valorificarea resurselor hidrominerale din sud-vestul Transilvaniei se realizează în bazele de tratament, unde se ameliorează sau previne apariția unor afecțiuni. Începând cu perioada romană, căminurile aveau caracter comercial, cultural sau militar, dar încep să se utilizeze și apele termale în scopuri balnear curative și agrementale după 130 d Ch.. În provincia Dacia Felix au existat amenajări la Băile Herculanee, numite Ad aqua Herculi Sacras-Ad Mediam, Geoagiu Băi- Germisara, Clan-Aquae.

Fig. 13 „Lingura romană” de la Aquae (Clan)

Județele Alba și Hunedoara se bucură de forme variate de relief străbute de o rețea de căi rutiere și feroviare ce leagă principalele așezări din regiune de restul țării. Transporturile dețin un rol semnificativ în dezvoltarea și promovarea turismului din sud-vestul Transilvaniei și au contribuit în același timp la prosperitatea economică și dezvoltarea sectorului industrial, repartizarea căilor de acces fiind influențată de următorii factori: relief, rețea hidrografică, tradiție, populație, gradul de urbanizare, resursele financiare etc.

CAPITOLUL VII.

CIRCULAȚIA TURISTICĂ

Capitolul șapte surprinde circulația turistică din județele Alba și Hunedoara din datele statistice și din chestionarele completate de reprezentanții unităților de cazare, surprinzându-se caracteristicile și principalii indicatori. Analiza indicatorilor demonstrează un trend diferit pentru fiecare localitate și care necesită îmbunătățiri ale calității serviciilor oferite, calificarea personalului, practicarea unor tarife echitabile din punct de vedere al raportului calitate-preț.

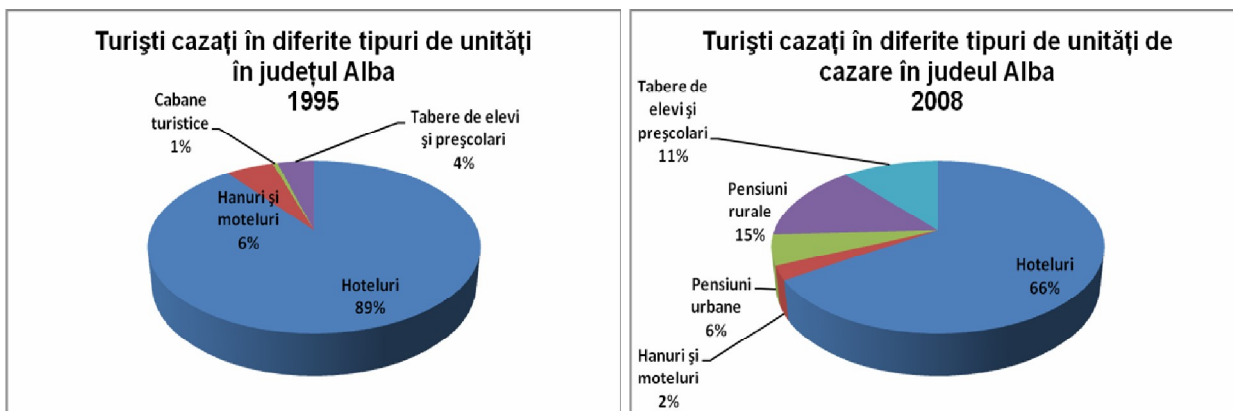

FIG. 14. TURISȚI CAZAȚI ÎN JUDEȚUL ALBA ÎN 1995 ȘI 2008

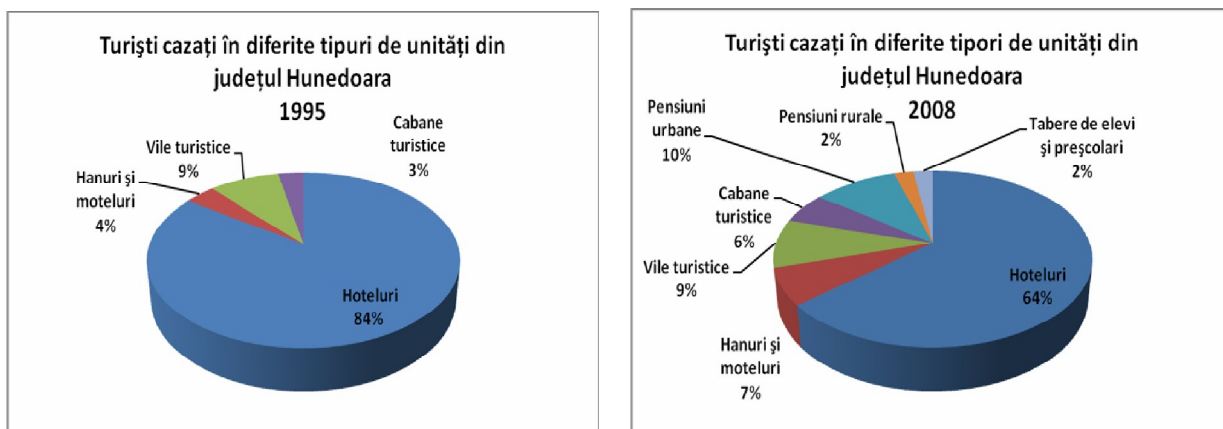

FIG. 15. TURISȚI CAZAȚI ÎN JUDEȚUL HUNEDOARA ÎN 1995 ȘI 2008

Sursa: Institutul Județean de Statistică Hunedoara și Institutul Regional de Statistică Alba

Circulația turistică este indicatorul cel mai expresiv pentru gradul de atractivitate al ofertei turistice, pentru nivelul de valorificare al potențialului turistic precum și pentru gradul de valorificare al bazei de cazare din sud-vestul Transilvaniei. Poate fi exprimat prin intermediul numărului de turiști sau al persoanelor cazate în unitățile turistice, numărul înnoptrilor sau durata medie a sejurului. Analizând indicatorii menționați mai sus se disting areale și localități care reușesc să atragă

un procent însemnat din totalul înregistrat la nivelul regiunii dar și regiuni întinse unde potențialul turistic nu are putere polarizatoare din cauza lipsei de infrastructură, a unui plan de conservare și amenajare a vestigiilor: munții Orăștiei, Țara Zarandului, Ținutul Pădurenilor.

CAPITOLUL VIII

TIPURI SI FORME DE TURISM

Capitolul opt prezintă tipurile de turism: turism de recreere, turism pentru sănătate, turism cultural, dintre care se aprofundează și se exemplifică formele specifice turismului cultural: turismul etnografic, turismul religios, turismul educațional, turismul prilejuit de manifestări științifice și culturale, turismul gastronomic, turismul de vizitare, turismul industrial, turismul rural. Agenția „Mondotur” din Deva ne-a furnizat circuite turistice organizate la nivel național cât și regional ce includ și județele Alba, Hunedoara și am propus organizarea unor forme de vizitare a sud-vestului Transilvaniei materializate în trasee turistice, localități alese ca punct de plecare pentru vizitarea unor regiuni, circuite turistice tematice precum vizitarea mănăstirilor, bisericilor medievale, vestigiilor daco-romane. Am delimitat areale și localități unde predomină diferite tipuri de turism: zona Hunedoara și Ținutul Pădurenilor- turismul cultural, zona Geoagiu-turism pentru sănătate, zona Deva-Hunedoara- turism cultural și de tranzit ș.a. Turismul cultural este o șansă de lansare economică a zonei, care necesită investiții mai reduse decât în cazul altor forme cum ar fi cel balnear, dar practicarea lui este strâns legată de alte elemente prezentate în capitolele anterioare. Investițiile sau atragerea de fonduri europene este însă infimă în comparație cu posibilitățile existente.

Sud-vestul Transilvaniei reprezintă spațiul unde se întâlnesc și se întrepătrund obiective turistice antropice unice înconjurată de un peisaj diversificat, ce pot fi susținute și promovate prin contribuția specialiștilor din diferite domenii, dar și prin investiții în infrastructură și reconversia profesională a angajaților din alte sectoare. Turismul cultural prezintă ingredientele necesare desfășurării acestuia pe teritoriul județelor Alba, Hunedoara și poate fi privit ca alternativă de dezvoltare a regiunii, absorbind personalul disponibilizat în urma restrângerii activității din unele parcuri industriale importante sau chiar închiderea lor. Obiectivele antropice pot transforma regiunea în destinații turistice atractive unde se împletesc activități precum practicarea sporturilor de iarnă, destinderea prin utilizarea resurselor termo-minerale, vizitarea unor locuri, monumente, muzee, edificii religioase, participarea la evenimente.

Pornind de la sloganul „Nu ajunge să citești, trebuie să vezi”, una din primele agenții touroperatoare „Mondotur” înființate în municipiul Deva se bucură de colaborarea cu agenții de seamă din țară și străinătate. Până acum câțiva ani a deținut propriile autocare, organizând circuite în țară pentru turiști români și străini dar și în străinătate. Managerul consideră că cele mai importante obiective turistice antropice din sud-vestul Transilvaniei au fost până în 1989 cetățile daco-romane: Sarmizegetusa Regia, Costești, Blidaru. Ulpia Traiana Sarmizegetusa, în prezent castelul de la Hunedoara este unul din cele mai vizitate și cu perspective mari de dezvoltare fiind cetatea din Deva. Agenția propune excursii în județe de o zi, excursii de 2-3 zile, circuitul României, circuitul stațiunilor balneoclimaterice.

Cunoașterea și enumerarea obiectivelor turistice nu sunt suficiente pentru ca potențialul turistic să fie apreciat de turiști, astfel organizarea unor forme de vizitare precum trasee sau circuite regionale în care să fie prezente diferite obiective religioase, culturale, istorice, dar și circuite tematice care oferă posibilitatea vizitării unei anumite categorii pe întreg teritoriu analizat, vizitarea castelelor sau bisericilor medievale, a mănăstirilor sau a meșteșugurilor și ocupațiilor cu vechi tradiții este binevenită.

Traseele turistice se realizează astfel încât să permită cunoașterea unei zone sau regiuni, putând fi parte a unui circuit regional sau național. Luând în considerare bogăția obiectivelor se pot identifica unele localități care să fie prinse într-o astfel de formă de vizitare și amintim traseele: Deva-Simeria-Orăștie-Alba Iulia-Blaj, Sebeș-Alba Iulia-Teiuș (Râmnic)-Aiud-Rimetea și Sebeș-Săsciori-Oașă.

CAPITOLUL IX

REGIONAREA TURISTICĂ

În capitolul nou este propusă regionarea turistică a județelor Alba și Hunedoara după potențialul turistic conservat, circulația turistică, tipuri și forme de turism practicate, baza materială turistică construită și nu în ultimul rând după unitățile majore de relief astfel: zona înaltă (zona Carpaților Occidentali: zona Munților Apuseni cu subzona Țării Moșilor sau a Văii Arieșului, zona auriferă a munților Apuseni sau zona Văii Ampoiului, zona Trascăului, zona turistică a munților Metaliferi, Țara Zarandului; zona Pădurenilor cu subzona Hunedoarei; zona Carpaților Meridionali: subzona Sebeșului, subzona cetăților dacice, Țara Haegului, subzona depresiunii Petroșani), zona joasă (zona văii Mureșului: subzona Văii Mureșului între Zam și Veșel, subzona Deva și arealul periurban, subzona Orăștiei; zona depresiunii Transilvaniei: subzona Alba Iulia, Țara Vinului,

Fig. 16 Regionarea turistică

Subzona Aiud- Ocna Mureș, subzona Secașelor, subzona Târnavelor sau a Blajului). Un alt criteriu ales este în funcție de obiectivele turistice predominante: arealul cetăților daco-romane, zona bisericilor medievale, zona obiectivelor medievale, arealul comunității sârbești.

Regionarea sud-vestului Transilvaniei după obiectivele turistice antropice predominante: arealul cetăților daco-romane ce ocupă zona munților Orăștiei cu extindere spre Țara Haegului, Valea Mureșului, Munții Sebeșului, unde se găsesc cele mai importante ruine de la sfârșitul mileniului I î.e.n. și începutul celui următor, dominat de capitala Sarmizegetusa Regia, respectiv Ulpia Traiana, zona bisericilor medievale: depresiunea Haegului și valea Streiului, zona obiectivelor medievale cuprinde valea Mureșului între Deva și Ocna Mureș, arealul aparținând comunității sârbești cuprinde zona Sebeșului spre graniță cu județul Sibiu cu Petrești, Câlnic, Gârbova, Cut, Pian Ța.

CAPITOLUL X

PROMOVAREA POTENȚIALULUI TURISTIC ANTROPIC DIN SUD-VESTUL TRANSILVANIEI

În capitolul zece sunt propuse pârgșii de promovare a potențialului turistic antropic din sud-vestul Transilvaniei prin material scris, exemplu fiind județul Hunedoara, prin evenimente organizate în județul Alba, promovarea online a patrimoniului antropic din sud-vestul Transilvaniei alături de un program de marketing pentru produsul turistic „Daco-romanitatea din sud-vestul Transilvaniei” (analiza SWOT a produsului turistic când se stabilește segmentul țintă, stabilirea acțiunii de promovare prin publicitate clasică, neconvențională). Am descris un site de prezentare al patrimoniului cultural și informații necesare promovării acestuia.

Dezvoltarea turismului cultural poate susține creșterea economică a județelor Alba și Hunedoara și să suplinească lipsa locurilor de muncă datorită situației nefericite în care se află acestea două, rata șomajului fiind tot mai mare și investițiile modeste. Realizarea strategiei turistice va avea în vedere elementele antropice care au fost neglijate și nu trebuie omise nici resursele naturale.

Calitatea produsului turistic propus „Daco-romanitatea din sud-vestul Transilvaniei” depinde de stadiul de conservare al obiectivelor din perioada daco-romană, de stadiul componentei materiale reprezentate de: infrastructură, mijloace de transport, spații de cazare și alimentație publică, amenajări pentru manifestări culturale dar și investițiile în componenta imaterială, serviciile oferite, pregătirea personalului implicat, sistemul de informare și rezervare al turiștilor, posibilitatea de a intra în posesia unor informații despre zona amintită

În vederea promovării produsului turistic „Daco-romanitatea din sud-vestul Transilvaniei” este necesară o prezentare bine documentată, care să evidențieze elementele cheie și să scoată la lumină unicitatea și ineditul. Lansarea produsului urmărește promovarea sud-vestului Transilvaniei ca destinație culturală renumită la nivel național și internațional, ca regiune unde se găsesc cele mai importante vestigii istorice ale perioadei daco-romane culminând cu capitala Sarmizegetusa Regia și Ulpia Traiana Augusta Sarmizegetusa. Este necesară începerea unui program de reabilitare și conservare a monumentelor aflate într-o situație precară.

Analiza SWOT este o sinteză a punctelor forte și a celor slabe ale produsului turistic, precum și a oportunităților și amenințărilor provenite din mediul extern, care ar putea influența pozitiv sau negativ evoluția produsului. În urma analizei se constată că produsul turistic „Daco-romanitatea din sud-vestul Transilvaniei” este unic pe întreg teritoriul țării prin prisma însușirilor înmagazinate în zidurile roase de vânt iar o strategie de promovare susținută și eficient realizată de specialiști din mai multe domenii îl va transforma într-o marcă puternică a turismului cultural românesc.

Lansarea turistică a produsului „Daco-romanitatea din sud-vestul Transilvaniei” presupune realizarea unui program temeinic de promovare care să asigure crearea imaginii de marcă a produsului și să dea start turismului cultural din sud-vestul Transilvaniei. Promovarea presupune obținerea unei reacții pozitive din partea turistului față de produs și stimularea interesului pentru acesta, ca în final să avem o imagine puternică și cunoscută la nivel național și european. Realizarea unui astfel de program este deosebit de laborioasă și necesită implicarea unor specialiști din turism și din multe alte domenii, iar propunerea noastră este o abordare restrânsă a tot ceea ce presupune conceperea unei adevărate strategii luând în considerare și concurența acerbă de pe scena europeană.

Imaginea dobândită de un ansamblu urban sau rural, ori de către un produs turistic se formează prin acumularea de date referitoare la acestea și analizarea acestora. Luând în considerare că nu avem de a face cu lucruri palpabile, crearea unei imagini este extrem de importantă și trebuie proiectată în mintea celui care este interesat, aceasta fiind singura care îl poate determina să viziteze sau nu obiectivul, destinația aleasă.

Dintre elementele unice ce contribuie la creionarea imaginii turistice a județului Alba amintim rolul orașului Alba Iulia, mănăstirea Râmeș, muzeul din Roșia Montană, alături de cele din județul Hunedoara (Sarmizegetusa Regia, Ulpia Traiana, biserica de la Densuș, castelul Huniazilor, orașul Orăstie, mănăstirea Prislop).

Desfășurarea unui eveniment poate fi extrem de benefică în promovarea unei regiuni, oferirea unor materiale publicitare și cel mai important, satisfacerea turistului sosit, poate avea efecte mult

mai mari decât reclamele publicitare. Numărul festivalurilor, târgurilor sau sărbătorilor organizate este important, dar notorietatea celor care au reușit să treacă granițele județului este redusă. Târgul de Fete de pe Muntele Gâina, Sărbătoarea de la Căbea, Sărbătorirea Marii Uniri la Alba Iulia. Manifestările organizate în sud-vestul Transilvaniei pot fi grupate în mai multe categorii la fel și turiștii care iau parte la eveniment :

- Evenimente cu caracter tradițional
- Evenimente cu caracter folcloric
- Evenimente cu caracter cultural artistic
- Evenimente sportive
- Reuniunea Consiliului International al Ansamblului Regiunilor Europene Vitivinicole

Pentru județul Alba s-a realizat un studiu de piață în domeniul turismului, ocazie cu care s-a prezentat un model de site descris în amănunt și bine argumentat pentru promovarea turismului din județul Alba și care este în construcție: www.turismalba.ro. Se dorește ca accesarea site-ului prin utilizarea unui program de căutare să se realizeze facil astfel prin introducerea cuvintelor turism+alba pagina să se afle în fruntea listei generate. În studiul realizat sunt propuse câteva căi de creștere a eficienței promovării cu ajutorul website-ului www.turismalba.ro și descrie în amănunt conținutul, grafica și modul de selectare al informațiilor și al părții grafice.

Propunem realizarea unui site www.alba-hunedoara.ro, singurul site de promovare exclusiv al turismului cultural din județul Hunedoara, care să susțină în același timp promovarea turismului din județul Alba realizat prin: www.turismalba.ro, www.apuseniturism.ro, www.sate-comune.ro, și se dorește crearea unei imagini ample ce poate atrage și oferi informații necesare deplasării în regiune. Reclama pe internet este folosită de unități de cazare, consilii locale și județene, obiective turistice importante deținute de ambele județe, chiar dacă județul Alba se bucură de mai multă promovare online din partea Consiliului Județean sau a unor organizații, asociații.

BIBLIOGRAFIE SELECTIVĂ:

1. Anghel, Gh., Măhara, Gh., Anghel, Emilia (1982), *Alba-Ghid turistic al județului*, Edit. Sport-Turism, București,
2. Anghel, G, Berciu, I., (1968), *Cetăți medievale din sud-vestul Transilvaniei*, Edit. Meridiane, București,
3. Anghel, G., (1986), *Fortificații medievale de piatră din secolele XIII- XVI*, Edit. Dacia, Cluj Napoca,
4. Anghel, G., (1987), *Alba Iulia*, Edit. Sport Turism, București,
5. Augustin I., Hanna Derer (2004), *Kirchenburg des Sachsen in Siebenburgen*, Edit. Noi Media Print, București,
6. Augustin, I. (2004), *Bisericile fortificate ale sașilor din Transilvania*, Edit. Noi Media Print, București,
7. Bader E. H., Gurău, R.F.,(2001), *Fortificațiile medievale din Transilvania*, Edit. Sfera, București,
8. Benedek, J., Deszi, C.,(2006), *Analiza socio-teritorială a turismului rural din România din perspectiva dezvoltării regionale și locale*, Edit. Presa Universitară Clujeană, Cluj Napoca,
9. Berg, W., (2008), *Gesundheitstourismus und Wellnesstourismus*, Oldenbourg, Germania,
10. Bielz I.,(1899), *Die Buren und Ruinen in Siebenburgen*, Sibiu, România,
11. Bielz, I.,(1957), *Portul popular al sașilor din Transilvania*, Caiete de artă populară, Edit. De Stat pentru literatură și artă, București,
12. Bogdan I., (2004), *Originea mitologica a „Targului de fete” de pe Muntele Gâina*, Edit. Fundația Gândirea, București,
13. Bran, A., (2001), *Monografia județului Hunedoara*, Edit. Matinal, Petroșani,
14. Căndea, Melinda; Bran, Florina;(2001), *Spațiul geografic românesc. Organizare, amenajare, dezvoltare durabilă*, Edit. Economică, București,
15. Ciangă, N. (1997-1998), *Geografia turismului din Carpații Orientali*, Edit. Presa Universitară Clujeană, Cluj-Napoca,
16. Ciangă, N. (2001), *România. Geografia turismului (partea I)*, Presa Universitară Clujeană, Cluj-Napoca,
17. Ciangă, N., (2007), *România. Geografia turismului*, Edit. Presa Universitară Clujeană, Cluj-Napoca,

18. Ciang, N., Dezsi, I., (2007), *Amenajare turistic*, Presa Universitară Clujeană, Cluj Napoca,
19. Cioica, S., (2002), *Turismul cultural din țara Moșilor*, Edit. Băgrad, Alba Iulia,
20. Constantinescu, R., Sfârlea, M., (1994), *Monumente religioase. Biserici și mănăstiri celebre din România*, Edit. Editis, București,
21. Cristache-Panait, Ioana (2000), *Arhitectura din lemn din județul Hunedoara*, Edit. ARC 2000, București,
22. Cucu, V., Ștefan, M., (1974), *România, ghid atlas al monumentelor istorice*, Edit. Științifică și Enciclopedică, București,
23. Daicoviciu H., Alicu D., (1984), *Colonia Ulpia Traiana Augusta Dacica Sarmizegetusa*, Edit. Sport Turism, București,
24. Daicoviciu, C., Daicoviciu, H., (1966), *Ulpia Traiana*, Edit. Meridiane, București,
25. Daicoviciu, H., Ferenczi, Șt., Glodariu, I., (1989), *Cetăți și așezări dacice în sud-vestul Transilvaniei*, Edit. Științifică și Enciclopedică, București,
26. Dezsi, Șt., (2006), *Patrimoniul și valorificarea turistică*, Edit. Presa Universitară Clujeană, Cluj Napoca,
27. Dinu, Mihaela, (2002), *Geografia turismului*, Editura Didactică și Pedagogică, R.A. București,
28. Dinu Mihaela, Peșan, I., (2003), *Geografia turismului în România*, Edit. Universitară, București,
29. Dinu, Mihaela (2005), *Impactul turismului asupra mediului. Indicatori și măsurători*, Edit. Universitară, București
30. Dinu, Mihaela (2006), *Geografia turismului*, Edit. Didactică și Pedagogică, București,
31. Drăguș V. (1968), *Vechi monumente hunedorene*, Edit. Meridiane, București,
32. Dunăre N., Focă M , (1958), *Portul buciumanilor din Munții Apuseni*, Caiete de artă populară, Edit. de Stat pentru Literatură și artă, București,
33. Fabini, H., (2000), *Atlas der siebenbürgisch-sächsischen Kirchenburgen und Dorfkirchen*, Hermannstadt–Heidelberg,
34. Floca, O., (1965), *Hunedoara. Ghid turistic al regiunii*, Edit. Meridiane, București,
35. Floca, O., (1966), *Regiunea Hunedoara* , Edit. Meridiane, București,
36. Floca, O., (1969), *Hunedoara. Ghid turistic al județului*, Edit. Meridiane, București,
37. Floca, O., Lupu, N., Berciu, I., (1966), *Cetăți dacice din sudul Transilvaniei*, București,

38. Gălbăn- Jieș D., (2005), *Tradiții și obiceiuri în satele din Estul Văii Jiului*, Edit. Fous, Petroșani,
39. Heitel, R., (1969), *Monumente medievale din Sebeș-Alba*, Edit. Meridiane, București,
40. Iftănoni, R., (2006), *Pădureni hunedoreni*, Edit. Mirabilis, București,
41. Jianu, N., (2005), *Biserici de lemn din Transilvania- Album (Episcopia Aradului și Hunedoara)*, Edit. Emia, Deva,
42. Jianu, N., (2005), *Drumeții în Carpați. Trasee turistice*, Edit. Emia, Deva,
43. Jianu, N., (2008), *Țara Moșilor crișeni-trasee turistice*, Edit. Emia, Deva,
44. Jianu, N., (2009), *Pe cărări de munte- trasee turistice*, Edit. Emia, Deva,
45. Lazăr, I., Butnariu, E., (1995), *Castelul corvineșilor*, Edit. Gutenberg, Hunedoara,
46. Lupescu, I. V, (1985), *Monumentele Unirii*, Edit. Sport Turism, București,
47. Mackendrick, P., (1978), *Pietrele dacilor vorbesc*, Edit. Editinificări Pedagogice, București,
48. Măhăra G.; Anghel G.; (1979), *Ghidul turistic al județului Alba*, Edit. Sport-Turism, București,
49. Mîrza, I.; Stica, P.; Zevedei, S.; Valea, M.; Vulcu, B.; (1980), *Hunedoara. Monografie*, Edit. Sport Turism, București,
50. Opriș I.; Bodea Bonfert, Mihaela; Porumb, M.; (2001), *Monumete istorice de pe Valea Arieșului*, Edit. Oscar Print, București,
51. Păcurariu, M., (2006), *Istoria mănăstirii Prislop*, Edit. Episcopiei Ortodoxe Române a Aradului, Arad,
52. Popa, A., (1942), *Biserici de lemn din Transilvania*, Edit. G. Matheiu, Timișoara,
53. Popa, Al., Berciu, I., (1962), *Cetatea Alba Iulia*, Edit. Meridiane, București,
54. Popa, N., (1999), *Țara Haegului*, Edit. Brumar, Timișoara,
55. Popa, R., (1988), *La începuturile evului mediu românesc. Țara Haegului*, București,
56. Popescu, M., (1943), *Orașe și cetăți din Transilvania*, Edit. Casa Țcoalelor, București,
57. Raicu, Anda, (2004), *România- orașe, burguri, târguri*, Edit. Ad libri, București,
58. Rus, D., (1998), *Județul Hunedoara. Ghid turistic*, Edit. Sigma Plus, Deva,
59. Rusu A. A.,(2005), *Castelarea carpatică*, Edit. Mega, Cluj Napoca,
60. Rusu A.A, (1997), *Ctitori și biserici din Țara Haegului până la 1700*, Edit. Muzeului Sătmărean, Satu Mare,
61. Sicoe, I.; Janu, N.; (2008), *Județul Hunedoara. Zonele etnografice*, Edit. Societatea Culturală „Avram Iancu” din România, Deva,

62. Surd, V.; coord. (2008), *Monografia turistică a Carpaților românești*, Edit. Presa Universitară Clujeană, Cluj Napoca,
63. Ursu, H., (1968), *Alba Iulia*, Edit. Tineretului, București,
64. Văcărianu V, (1930), *Vechile biserici de piatră românești din Județul Hunedoara*, Edit. Cartea Românească, Cluj Napoca,
65. Văcărianu V, (1962), *Stilul romanic*, Edit. Meridiane, București,
66. Velescu, O., (1964), *Cetăți și ruine din Transilvania*, Edit. Meridiane, București,
67. Vuia, R., (1926), *Țara Hategului și regiunea Pădurenilor*, Institutul de Arte Grafice „Ardealul”, Cluj Napoca,